

SÆREMNE

NATURNAVN OG ANDRE STEDSNAVN

Eli Johanne Ellingsve

2001

– og hva heter det her?

FORORD

Velkommen! Vegskiltet på bildet [som du sikkert klarte å forstørre på maskinen din?] forteller at du er kommet til tettstedet Hovden, som ligger i Bø kommune i Nordland fylke. Det er mange steder som heter Hovden, Hovde eller Hovda i Norge, eller har et navn som er sammensatt med ordet *hovde*. Felles for dem er at de har navnene sine etter karakteristiske fjellformasjoner i nærheten. Ordet *hovde* går tilbake på det norrøne ordet *hofuð*, og har altså samme opphav som 'hode' eller 'hovud'. I stedsnavn brukes ordet gjerne om en markert, avrundet og øvre del av et større fjell, eller om en frittliggende eller fremspringende rundaktig fjellformasjon.

Fjellet på dette bildet heter imidlertid Tussen. Om det er dette særpregete fjellet som har gitt navn til tettstedet, er usikkert. Fjellet ligger like sørafor Hovden. Fjellnavnet kan vi ikke tolke med sikkerhet. Det kan henge sammen med det norrøne

ordet *purs*, som vi i dag skriver *tuss* eller *tusse*. I folketroen har ordet vært brukt om underjordiske vesener, og i norrøn gudetro hadde det innholdet 'troll' eller 'jotun'. Ordet forekommer i mange fjellnavn, og det kan ha vært brukt for å navngi spesielle, iøynefallende fjellformasjoner. Men navnet kan like gjerne ha et annet opphav. I denne delen av landet må vi tenke over mulige ord innenfor både norsk og samisk språk.

Har du lyst til å finne *Tussen* på kartet? Da kan du søke deg fram på det elektroniske kartet til Statens Kartverk, på nettstedet *Norgesglasset*. Denne søketjenesten gir deg mulighet til å bevege deg rundt på kart, og zoome deg fram og tilbake i aktuelle områder. Du kan søke på mer enn 450 000 stedsnavn i Norge og få dem plassert på kartet. *Norgesglasset* finner du på denne nettadressa:

<http://www.statkart.no/ngis/norgesglasset.html>

Har du noen gang lurt på hvorfor et sted heter akkurat det det heter? Vet du hva navnene Tromsø, Jæren, Møre og Trysil betyr? Trodde du også – helt feil – at navnet Kyrksæterøra måtte ha en sammenheng med ei seter eller et seternavn? Har du lyst til å lære mer om stedsnavn? Da skal du velge stedsnavn som særémne i norsk på videregående skole.

Ifølge læreplanen for faget norsk innenfor videregående opplæring er norsk et kulturfag som skal skape bevissthet om røttene våre og styrke kunnskapen om, interessen for og gleden ved språk og litteratur.

Innenfor Modul 4, Videregående kurs II for studieretningene for felles allmenne og økonomiske/administrative fag, musikk, dans og drama og idrettsfag, er det åpnet for at elevene skal kunne fordype seg i et avgrenset emne – særémne – innenfor språk, litteratur eller massemedium, etter eget valg.

Elevene skal planlegge, gjennomføre og presentere (skriftlig eller muntlig) et større arbeid. Arbeidsstoffet skal i hovedsak hentes fra norsk (eventuelt nordisk) språk, litteratur eller massemedium. Utvalget av stoff skal være så omfattende at det fanger inn vesentlige sider ved emnet. Vurdering av særémnet i norsk skal inngå som en del av karakteren i norsk skriftlig dersom eleven leverer ei skriftlig oppgave. Dersom særémnet presenteres muntlig, danner det en del av vurderingsgrunnlaget for karakteren i norsk muntlig.

Særemnet i språk kan blant annet være et studium av stedsnavn eller personnavn. Vi har laget et opplegg for deg som velger å arbeide med stedsnavn – naturnavn eller andre navn. Opplegget omfatter råd om utvalg og avgrensing, omfang, innsamling, ordning og drøfting av et navnemateriale, og tips om litteratur og skriving av oppgaven. Vi håper at dette opplegget vil være til nytte i arbeidet med særemnet, og at arbeidet vil gi deg innsikt i hva stedsnavnene våre kan fortelle om landet og menneskene i fortid og nåtid, og lære deg å se landskapet også ved hjelp av språket.

STEDSNAVN SOM SÆREMNE

Innledning

Når du velger å arbeide med stedsnavn som særemne i norsk, fordyper du deg i et område som har lang tradisjon innenfor norskfaget. Grunnlaget for systematisk og vitenskapelig navneforskning ble lagt i de første tiårene av 1900-tallet, blant annet med utgivelsen av arkeologen og historikeren Oluf Ryghs store verk *Norske Gaardnavne* (1898–1936). Det forskes i og undervises om stedsnavn ved alle norske universitet og flere høgskoler. Interessen for stedsnavnene våre er også levende blant "folk flest", noe vi ofte ser eksempel på i leserbrev og artikler i dagspressen.

Å arbeide med stedsnavn som særemne

Å arbeide med stedsnavn som særemne vil si å undersøke, beskrive og vurdere et navnemateriale. Størrelsen på materialet kan variere, og det samme kan utvalget av navn og problemstillinger. Mange velger å samle inn og drøfte navn fra et avgrenset geografisk område, mens andre kanskje ønsker å undersøke navnestrid i lokalmiljøet i tilknytning til bare ett navn. Noen interesserer seg for særskilte navnegrupper, for eksempel gatenavn eller elvenavn eller navn på øyer, holmer og skjær. Kanskje er butikknavn noe du har lyst til å se nærmere på? Valg av emne vil ofte henge sammen med egen bakgrunn og nærmiljø, og det finnes vide variasjonsmuligheter.

Navnene skal registreres på liste og kartfestes. Uttalen skal registreres, først og fremst ved hjelp av lydbånd (kassett eller minidiskspiller med mikrofon), men også ved hjelp av en uttalenær skrivemåte. Du skal innhente opplysninger om navnene, og om de stedene navnene er knyttet til. Disse opplysningene skal legges til grunn for en tolkning av navnene. Det skal utarbeides et alfabetisk register over navnene.

For stedsnavn som særemne vil en skriftlig presentasjon være naturlig. Velger du å fremføre stoffet muntlig, vil den muntlige presentasjonen i alle fall måtte ledsages av skriftlig dokumentasjon, i form av navnelister, kart og alfabetisk register.

Forberedelse til navneinnsamling

Før du går i gang med å samle inn navn, bør du gjøre følgende:

a) Avgrense område eller oppgave.

Dersom du velger å samle inn alle navn i et område (såkalt djupinnsamling), bør du bestemme grensene for innsamlingsområdet i grove trekk før arbeidet starter (det letter planleggingen av det videre arbeidet). Avgrensingen kan skje ved hjelp av naturlige (topografiske) grenser, for eksempel elver, fjell eller vann, eller ved hjelp av kulturgitte grenser, for eksempel veger eller eiendomsgrenser. Gjerder mellom utmark og innmark har ofte fungert som grenser for undersøkelsesområder.

Dersom du ønsker å arbeide med en bestemt navnegruppe, for eksempel elvenavn eller navn på fotballbaner i fylket, må det geografiske området utvides til det omfatter en passende mengde navn.

b) Skaffe kart.

Visse karttyper kan kjøpes i bokhandler (for eksempel kart i målestokk 1:50 000 (Norgesserien), fylkeskart, sjøkart og gate- og veikart.

For innsamling av alle navn i et avgrenset naturområde bør du om mulig bruke kart i målestokken 1:5 000 (den vanligste målestokken for Økonomisk kartverk/ØK-kart. ØK-kart i målestokken 1:10 000 finnes også). Disse får en vanligvis kjøpt hos teknisk etat i kommunen. Kommunen har kanskje også andre kart som kan egne seg.

c) Lage registreringslister for navn.

Registreringslister for navn inneholder vanligvis felt for navnet og en del opplysninger om det, så som hvilket nummer det har fått på kartet, hvilken kartrute det befinner seg i, og opplysninger om hva navnet er navn på, og hva det betyr eller hvordan det er oppstått.

I tillegg gir toppteksten i hver liste opplysning om hvem som har samlet inn navnene (oppskriveren) og når innsamlingen har skjedd, hvem som har gitt informasjon om navnene (informanten), og fra hvilket sted i landet navnene er hentet. Kartnummer og evt. kartnavn føres også på.

Her følger et eksempel på hvordan ei registreringsliste kan se ut. Denne lista er utformet med tanke på innsamling av alle slags navn i et avgrenset område (djupinnsamling). Du kan ta utskrift av denne og bruke den til arbeidet ditt. Dersom denne lista ikke har felt for de opplysningene du vil registrere, kan det være hensiktsmessig å lage en egen liste for ditt arbeid.

d) Skaffe lydbåndopptaker.

Opptakeren skal sikre at du registrerer riktig uttale av navnene når du snakker med informanten. Sørg for å ha nok kassetter.

e) Ta kontakt med informant.

Finn ut hvilke mennesker som vet mye (mest) om navnene i det området du ønsker å samle inn fra, og avtal tidspunkt med dem for intervju. Intervju kan også til en viss grad erstattes av skriftlige henvendelser (brev, epost, spørreskjema), men uttaleopplysninger må da innhentes på annen måte.

Djupinnsamling av navn

Med djupinnsamling av stedsnavn i et område mener vi innsamling av alle stedsnavnene i området. I mange kommuner er det gjennomført slik djupinnsamling, av privatpersoner eller ulike lag (for eksempel historielag). Et allerede innsamlet, men ubearbeidet, materiale kan også danne grunnlag for særerne i norsk. Det bør i tilfelle forutsette at du legger mer arbeid i selve navnetolkningene, og at antallet navn økes. Et passende antall navn for et særernearbeid kan være 75–100 dersom du samler inn navnene selv. Velger du å arbeide sammen med en medelev, bør antallet økes noe, til 120–150. Dersom du velger å bruke navn som allerede er samlet inn, eller som raskt lar seg registrere eller samle inn, er det også rimelig å øke antallet, til 120–150. Ellers stilles samme krav til allerede innsamlet materiale som til egeninnsamlet materiale (listeføring, uttaleregistrering mm.)

All innsamling av stedsnavn bør skje systematisk og etter faglig forsvarlige metoder. System er nødvendig for at du skal kunne holde orden på materialet ditt, og gode metoder styrker kvaliteten på arbeidet. Dersom navn og opplysninger om navn samles inn på forsvarlig vis, kan dette materialet seinere gå inn som en verdifull del av lokale, regionale og nasjonale navnearkiv, og utnyttes i mange kulturhistoriske sammenhenger.

Det følgende forslaget til fremgangsmåte for innsamling av navn tar utgangspunkt i registreringslista.

a) Fyll ut feltene på registreringslista som gjelder kartblad (navn og nr.) og informant (navn og fødselsår).

Under intervjuet kan en oppleve at navnene kommer 'på løpende bånd' slik at en ikke rekker å fylle ut toppsteksten på nye lister uten å avbryte informanten. De andre opplysningsfeltene på lista kan imidlertid fylles ut før eller etter intervjuet.

b) Nummerer navnene etter hvert som du fører dem på registreringslista, og sett umiddelbart de samme numrene på riktig sted på kartet.

c) Skriv navnene mest mulig i samsvar med lokal uttale, uten å ta hensyn til rettskrivningsregler. Bruk vanlige bokstaver (ikke lydskrift).

d) Gi opplysning om hva slags lokalitet (naturformasjon) navnet er knyttet til.

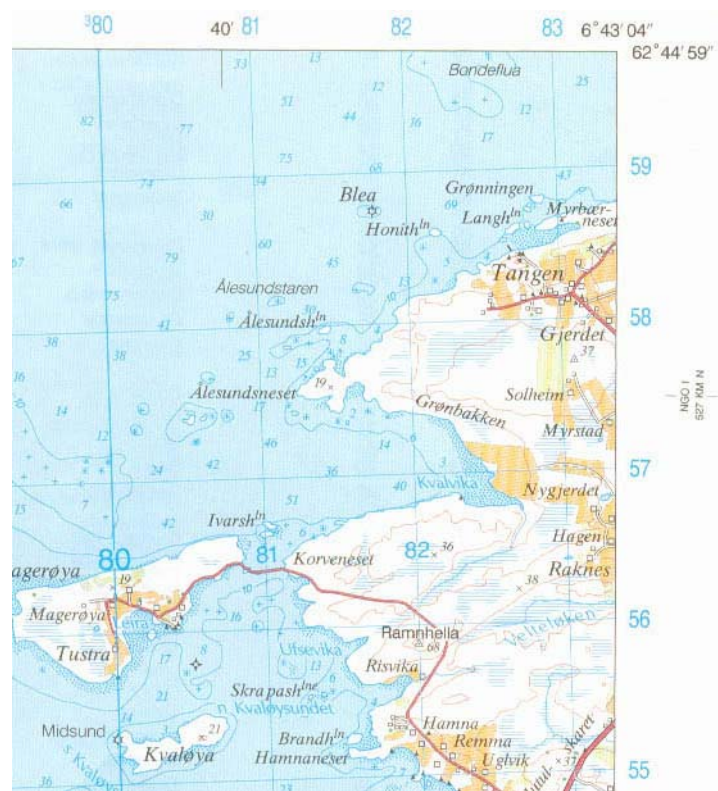
Det hender at ordene som navnene er dannet av, gir en uriktig eller upresis beskrivelse av stedene som navnene viser til. Et navn som *Myra* viser i mange tilfeller til tidligere myrer som er blitt åker eller eng eller boplass. Navnet *Berget* kan vise både til en fjellvegg og til berggrunn som stikker opp gjennom flat grasmark. Derfor er det viktig å fortelle hva navnet egentlig er navn på ved registreringstidspunktet.

e) Noter opplysninger som kan bidra til å forklare hva navnet betyr og hvordan det oppstod.

Mange steder har fått navn etter naturforholdene på stedet eller etter spesielle naturformasjoner like i nærheten. Andre steder kan ha fått navn etter hendinger, bruk av stedet, eller personer. Noter alle opplysninger som kan være til hjelp når navnet skal tolkes. Spør informantene om ord eller navn som ikke er vanlige, eller som er vanskelige å forstå. Bruk baksida av lista dersom du trenger mer plass.

f) Noter nøyaktig kartreferanse for stedet.

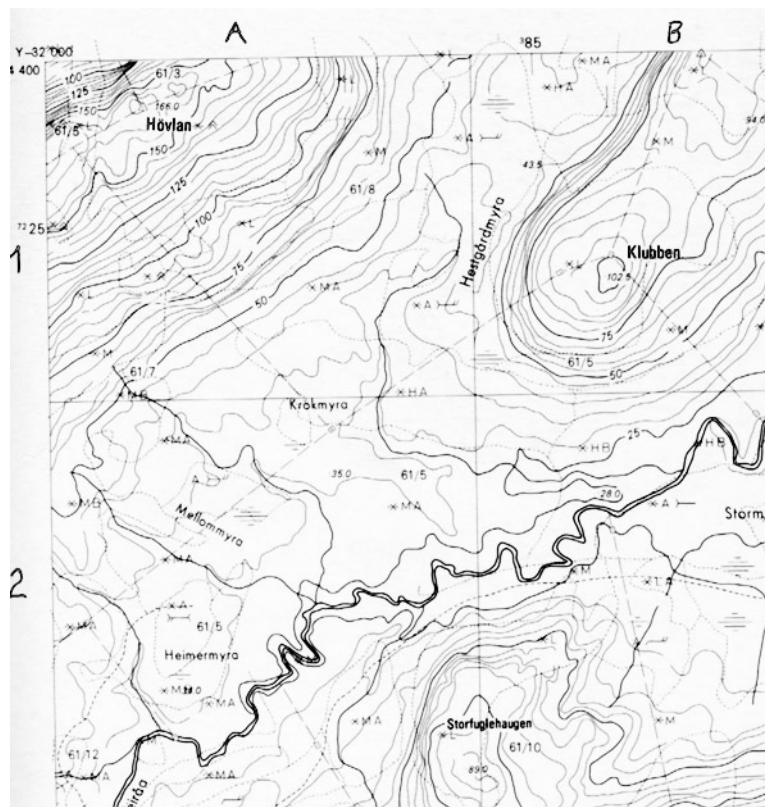
Ved bruk av kartserier som har et koordinatsystem som viser lengde- og breddegrad (for eksempel Norges-serien, 1:50 000), bruker en dette systemet ved referanse. Kartreferansen for et sted vil være breddegradslinja under stedet (eller under navnet) + lengdegradslinja til venstre for stedet (eller til venstre for navnet). Kartreferansen (kartrute) for stedet Tangen på kartblad 1220 III Brattvåg (utgitt av Statens kartverk) oppgir vi slik: 5882. Tangen ligger på Otrøya i Møre og Romsdal fylke. På kartbladet ser det slik ut:

Mange navn er plassert over to ruter på kartet. På dette kartutsnittet gjelder det blant annet Nygjerdet (5682 og 5683) og Ålesundsneset (5780 og 5781). I slike tilfeller er det vanlig å oppgi koordinatene til det stedet navnet viser til, altså 5781 for Ålesundsneset og 5683 for Nygjerdet, og ikke til de rutene der de første bokstavene i navnene står.

Ved bruk av Økonomisk kartverk (ØK-kart) må du lage ditt eget referansesystem. Dette gjøres ved å merke rutene langs den vannrette aksen (breddegraden) med bokstaver og rutene langs den loddrette aksen (lengdegraden) med tall.

Kartreferansen (kartrute) for fjellet Klubben på ØK-kart DJ166-5-3 Østre Bangstad vil i følge dette systemet være B1. Klubben ligger i Bindal kommune i Nordland fylke. På kartbladet ser det slik ut:

g) Sjekk at alle navn er kommet med.

Det hender at informantene glemmer navn, eller at de av en eller annen grunn utelater navn som de ikke regner som 'skikkelige' navn. Det kan dreie seg om navn på små steder (*Storfurua*), eller navn som høres ut som rene substantiv (*Dalen*, *Haugen*), eller navn som har en ufullstendig eller uvanlig form (*Den blåe*, *Sjøfram*). Her følger ei ordliste for en rekke stedstyper (formasjoner). Bruk den som ei sjekklister, og suppler den gjerne med ord for naturformasjoner som er viktige i ditt

område, for å sikre at så mange navn som mulig kommer med. Spør informanten om hver enkelt stedstype, og gi ham eller henne tid til å komme på glemte navn.

ås	holme	isbre	dyregrav
fjell	fjære	stein	fugleleik
berg	strand	røys	fiskeplass
hammer	nes	skog	bærplass
bakke	fjord	grend	torvmyr
slette	sund	gård	bru
mo	vik	husmannsplass	tunnel
dal	myr	hus	veg
skar	vatn	hytte	sving
heller	tjønn	åker	brygge
skjær	elv	seter	kai
flu	bekk	gjerde	stø
rev	foss	grind	gruve
grunne	oppkomme	slått	grustak
øy	os	kvern	gravhaug
			varde

g) Gjør lydbåndopptak.

Informantene skal lese inn navnene på lydbånd (kassettbånd eller minidiskspiller med mikrofon). Navnene skal leses inn med tradisjonell (nedarvet) lokal uttale, slik de uttales til daglig i lokalmiljøet. Følg registreringslista, og les inn nummer og navn. Merk kassettenes godt, med nummer og navn på kartblad, og navn på oppleseren (oppleserne).

Dersom informantene snakker sammenhengende om navn, og stadig kommer med opplysninger om navnene, kan lydbåndopptakeren stå på under selve intervjuet. I slike naturlige fortellersituasjoner får du også gjerne den vanligste uttalen av navnene.

Innsamling av navnegruppe

Et alternativ til djupinnsamling av stedsnavn i et område vil være å samle inn en bestemt gruppe navn, med tanke på å undersøke og beskrive akkurat denne navnegruppen. Eksempel på slike navnegrupper kan være elvenavn (*Orkla, Grana,*

Stavilla), gatenavn (*Krambugata, Olav Tryggvasons gate, Jomfrugateallmenningen*), hyttenavn (*Litjvangen, Furuhaugen, Kikkut*), navn på fotballplasser (*Lerkendal, Aspmyra, Melløs*), navn på barnehager (*Veksthuset, Lykkebo, Minken*) eller stedsnavn som inneholder personnavn (*Jakobsli, Maridalen, Vinjevegen*).

Dersom du ønsker å arbeide med en bestemt navnegruppe, for eksempel elvenavn eller navn på fotballbaner eller hyttenavn, må naturligvis det geografiske området utvides eller innskrenkes til det omfatter en passende mengde navn av den gruppen du vil arbeide med. Å arbeide med en bestemt navnegruppe kan komme til å kreve mer tid til registrering, og mer tid til undersøkelse av hvert enkelt navn, og det er derfor rimelig å begrense kravet til antall navn (ca. 40–50). Ellers stilles samme krav som til djupinnsamlet materiale (listeføring, uttaleregistrering mm.)

Som for djupinnsamling gjelder det også for navnegrupper at innsamlingen må skje systematisk og etter faglig forsvarlige metoder. Fremgangsmåten for innsamling av navn innenfor en viss navnegruppe ligner til en viss grad fremgangsmåten ved djupinnsamling av navn. Den viktigste forskjellen er kanskje at du oftere må lete etter navnegrupper i skriftlige kilder, siden det ikke alltid vil være rasjonelt å spørre etter dem i en intervju situasjon. Store geografiske områder kan også gjøre registreringslista lite hensiktsmessig i noen tilfeller, siden den er laget for djupinnsamling. I slike situasjoner fyller du systematisk ut de feltene i lista som passer, og lar de andre feltene stå tomme. En annen mulighet er å lage ei liste som er spesielt tilpasset det materialet du vil samle inn og beskrive.

Her skal vi gi noen tips om hvor du kan henvende deg eller lete for å få tak i informasjon om noen aktuelle navnegrupper:

Busstopp	Rutetabeller, busselskap
Elver	Kart
Fergekaier	Rutetabeller, fergeselskap
Fjell	Kart
Fjorder	Kart (landkart og sjøkart)
Fotballbaner	Idrettslag, kommuner
Gater og veger	Kommuner (teknisk etat), gate- og vegkart, bykart
Hytter	Kommuner (teknisk etat)
Innsjøer og vatn	Kart
Jernbanestasjoner	Rutetabeller, NSB
Skoler	Skolesjefen i kommunen, Fylkesskolesjefen
Øyer og skjær	Kart (landkart og sjøkart)

Det kan være mange forretningsnavn¹ som fortjener en språklig kommentar. Slike navn er resultat av bevisste navnevalg, og dette valget er et ledd i å presentere forretningen overfor kundene. Norsk språkråd har i lang tid oppfordret norske forretningsfolk til å bli språklig bevisste og velge norske navn på virksomhetene sine. I Språkrådets meldingsblad *Språknytt* (som utgis 4 ganger i året, og sendes gratis til alle interesserte) kan du noen ganger finne resultatene av slike valg.

Navnene på disse frisørsalongene i Trondheim, som er et tilfeldig utvalg fra telefonkatalogens Gule Sider, er nok valgt for å fortelle deg og andre kunder noe om stedene: Afro Top One, Afrodite, Agaton Sax, Anne's Herrefrisør, Antoniette, Betty Boop, Charisma Hårdesign, Einstein, Fiinbeck og Fia, Frisørhjørnet, Hair Frisør, Headmasters Dame- og Herrefrisør, Klipperiet, Mozart, Romi Salongen, Ruth Irenes Klippotheque for Menn, Salong Bus-Stop, Willy's Hairport. Og kanskje forteller navnene – indirekte – også noe om navnegiverne og deres språksyn?

Også navn på restauranter og andre spisesteder kan være verdt en språklig studie: Abelone Mat & Vinkjeller, Akropolis, Biffhuset, Big Bite Submarines, Cafe Bare Blåbær, Den Gode Nabo, Dolly Dimple's, 5-Minutten, Frakken Piano Club, Fru Inger, Kieglekroa, Kontoret, Havfruen, Ni Muser, Pastarama, Pizzeria Zia Teresa, PÅ G Bar og Nattklubb, Rederiet, Tanemgrillen Numero Uno Gildheim Pizza Grill... Her er rikelig med språklige virkemidler som kunne kommenteres.

Utforming av særemnerapporten

I henhold til fagplanen kan særemnerapporten presenteres enten skriftlig eller muntlig. Dersom du velger å presentere rapporten muntlig, i form av et kåseri, kan det likevel være nyttig å ha et manuskript eller noen skriftlige stikkord å holde seg til underveis.

Under følger en oversikt over punkt som en særemnerapport om stedsnavn bør ha med.

¹ Strengt tatt regner ikke navneforskere disse som stedsnavn, men som "Andre navn". Siden de ofte forekommer som svar på spørsmålet Hvor?, tar vi dem likevel med i denne sammenhengen.

a) Forord

I forordet skal du gjøre greie for hvorfor du valgte en oppgave om stedsnavn. Gi en kort oversikt over hvilket navnemateriale oppgaven omfatter (alle navn i et område eller en utvalgt navnegruppe), og hvordan materialet ble samlet inn (djupinnsamling, tidligere innsamlet materiale eller materiale fra andre kilder).

b) Innledning

I innledningen beskriver du innsamlingsområdet – fylke, kommune, del av kommunen, bygd eller gård. Her gir du også opplysninger om andre forhold som kan være nyttige for de navnene du har valgt å se nærmere på, for eksempel bosetningshistorie og næringsveier.

En kort presentasjon av dialekten hører også med dersom du arbeider med et djupinnsamlet materiale. Plasser innsamlingsområdet ditt i forhold til viktige dialektskillemerker som kan vises i materialet (tjukk l, jamvekt, palatalisering og uttale av p/t/k).

Dersom du har valgt å arbeide med en navnegruppe, forteller du om utvalget og avgrensningen av dette materialet, og om forhold – historiske, økonomiske, kommunikasjonsmessige eller andre – som har dannet grunnlaget for en slik gruppe.

Har du samlet inn navnene dine gjennom intervju med informanter, skal du gi en kort oversikt over disse menneskene og deres spesielle forutsetninger (alder, yrke, erfaring, kunnskaper) for å kunne gi opplysninger om navnene. Samler du inn navnene fra skriftlige kilder, skal du beskrive disse kort. Alle skriftlige kilder skal også føres inn i ei litteraturliste bak i rapporten.

c) Drøfting av navnene

Navnene skal presenteres og beskrives på en slik måte at den informasjonen de gir, videreføres til navnebrukerne, og skaper ny viten hos dem. For at dette kan skje, bør navnene sorteres på en måte som skaper et system i gjennomgangen. En slik sortering kan også bidra til at du oppdager typiske språktrekk ved materialet, og forstår bedre årsakene til navnegivingen. Valg av sorteringssystem vil avhenge av de navnene du skal arbeide med. Systemet bør ikke være for detaljert, siden antall navn i et særemnemateriale vanligvis er lite.

Velger du å arbeide med et djupinnsamlet materiale av stedsnavn, dvs. alle stedsnavnene innenfor et avgrenset område, er det to vanlige måter å sortere dem

på: 1) sortering etter hva slags steder de er navn på (for eksempel fjell, daler, vatn, bekker, myrer, øyer, skjær, utslåtter, naust og bruer), eller 2) sortering etter hva stedene har fått navn etter (for eksempel planter, dyr, fugler, personer, hendinger, bruk, form og farge, tro og overtro, bruk av stedet, karakteristiske naturformasjoner eller andre steder i nærheten). Du må også regne med at det finnes navn som er uforståelige, eller som ikke lar seg plassere i noen bestemt gruppe, og derfor må samles i en gruppe for "andre" navn.

I rapporten skal du skrive navnene mest mulig i samsvar med norsk rettskriving, bokmål eller nynorsk. Velg rettskrivingsformene som ligger nærmest opp til uttalen av navnene.² Noen navn har forandret seg så mye siden de ble laget at vi ikke lenger vet hvilke ord de ble dannet av, og da kan det være vanskelig å finne ut hvordan de skal skrives. I slike tilfeller velger du en skriveform som ligger nært opp til uttalen.

Når materialet er sortert, følger du sorteringssystemet og drøfter navnene i hver av gruppene. Noen navn inneholder ord som forekommer sjelden og er lite kjent. For slike navn kan det være greit å gjengi hva ei ordbok kan fortelle om ordene.³ Mange navn er sammensatte, dvs. består av et forledd og et etterledd. Etterleddet forteller gjerne hva navnet er navn på, mens forleddet ofte beskriver et typisk trekk ved stedet. Kanskje ligger det også en historie bak et spesielt navn? I mange tilfeller kan det være opplysende å illustrere ei navnedrøfting ved hjelp av et bilde, et kartutsnitt eller ei tegning.

Noen navnegrupper inneholder navn som kan være resultat av nyere, privat navngiving, for eksempel hyttenavn. Skrivemåten av slike navn bestemmes bare delvis av regelverket. For slike navn kan du følge den skrivemåten eieren av stedet har bestemt. Avviker denne skrivemåten fra rettskrivingsreglene, eller inneholder navnene ikke-norsk språkstoff, kan det være interessant å kommentere eller drøfte dette i rapporten. Dersom skrivemåten av offentlige navn avviker fra det du mener er reglene, er dette naturligvis også verdt å kommentere.

² I forskriftene til Lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn nevnes det en rekke unntak fra hovedregelen om at skrivemåten av stedsnavn skal følge gjeldende rettskrivingsprinsipp for norsk og samisk Loven og forskriftene finner du på nettstedet <http://www.stedsnavn.org>

³ Litteraturlista bak inneholder flere henvisninger til ordbøker som kan gi nyttige opplysninger.

Særemnerapporten skal munne ut i en sammenfattende konklusjon om hva det utvalgte navnematerialet forteller – om naturforhold, om bruksmåter, om valg av navn og navnedanning, om navnegiverne eller om andre typiske trekk ved materialet.

d) Navneregister

Rapporten skal inneholde ei liste over navnene i materialet. Lista kan ordnes alfabetisk eller etter et annet logisk system som passer for formålet. Lista skal inneholde kartreferanse (koordinater) for hvert navn, og også sidetall for hvor i rapporten navnet er drøftet.

e) Litteraturliste

Lag ei liste over litteratur du har brukt under arbeidet med rapporten. Lista skal ordnes alfabetisk etter etternavnet på forfatterne. Eksempel på oppsett kan være dette:

Heggstad, Leiv, Finn Hødnebo og Erik Simensen (1990): *Norrøn ordbok*. 4. utgave. Oslo: Det Norske Samlaget.

Johannessen, Ole-Jørgen (1990): Bygdenavn i Nordhordland. I: *Namn og nemne* 1990:57–78.

Støren, Wilhelm K. (1983): *Sted og navn i Trondheim*. Trondheim: F. Bruns Bokhandels Forlag.

Leksikon, andre oppslagsverk og andre kilder (for eksempel avisartikler) uten navngitte forfattere føres opp etter litteraturlista

BRUK OG BEVARING AV NAVNEMATERIALET

Selv om formålet ditt med å lage en særemnerapport om stedsnavn først og fremst er å skaffe deg selv mer kunnskap om et slikt språkmateriale, er det andre som også kan ha interesse av det arbeidet du gjør.

Kommunene har ofte bruk for informasjon om navn, ved planlegging og navnsetting av for eksempel veger, byggefelt og kart.

Lag og organisasjoner kan ha nytte av materialet, som grunnlag for foredrag og historiske vandringer, eller for å lage et tur- eller orienteringskart.

Statens navnekonsulenter benytter gjerne lokale navnelister med kart i arbeidet sitt for å fastsette rett skrivemåte av stedsnavn på kart og skilt. Navnekonsulentene har kontor ved universitetene i Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø.

Biblioteker og museer tar ofte vare på informasjon om lokal kultur og historie.

Lokalavisene har gjerne artikler om navn i nærområdene. Slike artikler fører ofte til leserbrev, siden stedsnavn er noe som interesserer mange mennesker.

Det er altså mange gode grunner til at du skal dele kunnskapene dine med andre når du er ferdig med særemnerapporten. Overlat gjerne en kopi av materialet (rapport, kart, navnelister og lydbånd) til andre interesserte, for å videreføre den nye innsikten du har fått.

FORTSATT INTERESSERT I STEDSNAVN?

Er du fortsatt interessert i stedsnavn etter å ha fullført arbeidet med særemnerapporten din? Du får lære mer om navn og navnegransking dersom du velger å studere norsk språk ved et universitet eller en høyskole. Ta gjerne kontakt med de nordiske instituttene eller avdelingene ved universitetene og høgskolene dersom du har spørsmål om navnestudier!

HAR DU SPØRSMÅL OM SKRIVEMÅTEN AV STEDSNAVN?

Statens navnekonsulenttjeneste svarer på spørsmål om stedsnavn. Denne tjenesten er organisert under Norsk språkråd.

Konsulenttjenesten har kontor ved de fire universitetene, ved Samisk høgskole i Kautokeino (for samiske navn), og ved Høgskolen i Alta (for finske/kvænske navn). Navnekonsulentene for norske navn deler landet mellom seg i fire områder (nord, midt, vest, sør/øst), og svarer først og fremst på spørsmål om navn i sine områder. Navnekonsulentene for samiske navn svarer på spørsmål om navn i de nordsamiske, lulesamiske og sørsamiske områdene. Navnekonsulenten for finske/kvænske navn svarer på spørsmål om finske/kvænske navn i Norge. Navnekonsulenttjenesten kan du kontakte på telefon, via epost eller per brev.

LITTERATUR

Bøker om innsamling av stedsnavn

Hallaråker, Peter (1997): *Innføring i stadnamn: innsamling og gransking*. Oslo: Universitetsforlaget. ISBN 82-00-22831-2.

Særheim, Inge (1984): *Namn som fortel om oss. Handbok i innsamling og arkivering av stadnamn*. Universitetsforlaget. ISBN 82-00-06571-5.

Mathisen, Hans Ragnar (red.) (1991) *Sámi kulturmuittat – Samiske kulturminner. Báikenamma#coaggima giehtagirji – Håndbok i stedsnavnregistrering*. Tromsø: KEVISELIE forlag.

Oppslagsverk og ordbøker

Bokmålsordboka. Oslo, Universitetsforlaget 1986. (2. utgave 1993). [Elektronisk versjon: <http://www.dokpro.uio.no/ordboksoek.html>]

Nynorskordboka. Oslo, Det Norske Samlaget 1993. (2. utgave 1994). [Elektronisk versjon: <http://www.dokpro.uio.no/ordboksoek.html>]

Heggstad, Leiv, Finn Hødnebo og Erik Simensen (1990): *Norrøn ordbok*. (4. utgåva av Gamalnorsk ordbok.) Oslo: Det Norske Samlaget.

Ross, Hans (1895): *Norsk Ordbog*. (Uendret opptrykk 1971.) Oslo, Universitetsforlaget.

Sandnes, Jørn og Ola Stemshaug (red.)(1973): *Norsk stadnamnleksikon*. (4. utgave 1997). Oslo, Det Norske Samlaget.

Torp, Alf (1992): *Nynorsk etymologisk ordbok*. (Første utgave 1919.) Oslo: Bjørn Ringstrøms antikvariat.

Aasen, Ivar (1873): *Norsk Ordbog*. (Femte utgave 1977, fotografisk reproduksjon av 1873-utgaven.) Oslo, Fonna Forlag.

Bøker om navn

Det finnes mye litteratur om stedsnavn. *Norske stadnamnbibliografi* fra 1981 inneholder vel 2200 oppslag (med noen dobbeltoppføringer). Denne bibliografien er under revisjon. En foreløpig elektronisk versjon finnes på følgende nettsted: <http://www.dokpro.uio.no/namn/bibliografi.html>. Du kan også finne litteratur om stedsnavn dersom du søker i bibliotekdatabasen BIBSYS. Et enkeltøk på emneordet *stedsnavn* gir mer enn 1200 tilslag. Litteraturlista i *Norske stadnamnleksikon* inneholder nesten 300 oppslag for bøker og tidsskrift som er nevnt i verket. Utvalget under omfatter litteratur som kan være aktuell for lærere og elever fra hele landet. I tillegg er det skrevet mye om konkrete navn i lokal sammenheng, både i bøker, tidsskrift og aviser.

Beito, Olav T. (1949): *Norske sæternamn*. Institutt for sammenlignende kulturforskning. Serie B. XLV. Oslo.

Falk, Hjalmar og Marius Hægstad (1918): *Utredning om norske bynavn*. Kristiania: J. Bjørnstad.

Hallaråker, Peter (2000): *Offisielle stadnamn i Møre og Romsdal. Inndelingsnamn og kommunikasjonsnamn med vekt på veg- og gatenamn*. Volda: Haugen Bok.

Helleland, Botolv (red.) (1975): *Norske stedsnavn/stadnamn*. Oslo: Grøndahl & Søn Forlag A/S.

Hovda, Per (1961): *Norske fiskeméd*. Landsoversyn og to gamle médbøker. Oslo–Bergen: Universitetsforlaget.

Indrebø, Gustav (1924): *Norske Innsjønamn. I. Upplands fylke*. Vid.-selsk. Skrifter II. Hist.-Filos. Kl. 1923:7. Kristiania.

Rygh, Oluf (1904): *Norske Elvenavne*. Kristiania.

Rygh, Oluf (1896): *Norske Fjordnavne. I: Sproglig-historiske Studier tilegnede Professor C.R. Unger*. Kristiania.

Rygh, Oluf (1897–1936): *Norske Gaardnavne*. Indledning + bind I–XIX.

Kristiania/Oslo: W.C.Fabritius & Sønner A/S. [Dette verket, og annet navnemateriale, kan du også søke i via Internett, på nettadressa til Dokumentasjonsprosjektet, <http://www.dokpro.uio.no>].

Sandnes, Jørn og Per Tylden (1968): *Namn i fjellet*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Stemshaug, Ola (1973): *Namn i Noreg*. (3. utgave 1985). Oslo: Det Norske Samlaget.